

Mirties bausmė Lietuvoje ir pasaulyje: istorinis aspektas ir šiuolaikinės nuostatos

Barbora Černeckaitė, Emilija Budreikaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

II kurso studentės

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: barbora.cerneckaite@tf.stud.vu.lt, emilija.budreikaite@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinė kuratorė asist. dr. Laura Šivickaitė-Moldarienė

El. paštas: laura.sivickaite@tf.vu.lt

Santrauka: Darbe analizuojama mirties bausmės raida Lietuvoje ir pasaulyje. Nagrinėjami pagrindiniai istoriniai laikotarpiai – nuo paprotinės teisės ir kraujo keršto tradicijų iki šiuolaikinės konstitucinės sistemos. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. nutarimu mirties bausmė pripažinta prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir teisei į gyvybę, todėl ji buvo panaikinta. XX a. tarptautinės teisės norminiai aktai paskatino sistemingą mirties bausmės atsisakymą Europoje. Vis dėlto, kai kur pasaulyje, ši bausmė dar vis taikoma.

Pagrindiniai žodžiai: mirties bausmė Lietuvoje, mirties bausmė pasaulyje, bausmė, teisė į gyvybę.

Summary: The thesis analyzes the development of the death penalty in Lithuania and around the world. It examines the main historical periods, from customary law and blood revenge traditions to the modern constitutional system. By the 1998 ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the death penalty was recognized as contradicting the Constitution of the Republic of Lithuania and the right to life; therefore, it was abolished. In the 20th century, international legal instruments encouraged the systematic abolition of the death penalty in Europe. Nevertheless, in some parts of the world, this punishment is still applied.

Keywords: death penalty in Lithuania, death penalty worldwide, penalty, right to life.

Ivadas

Temos aktualumas. Mirties bausmė yra viena iš labiausiai diskutuotinų ir prieštaringiausiai vertinamų bausmių, todėl šis tyrimas yra itin aktualus ne tik teisiniu, bet ir moraliniu bei socialiniu požiūriu. Ši tema atskleidžia ir leidžia analizuoti ne tik istorinius teisės raidai įtaką darančius veiksnius, bet ir įvertinti, kaip keitėsi visuomenės požiūris į teisingumą ir žmogaus gyvybės neliečiamumą. Tyrimas apie mirties bausmės raidą Lietuvoje leidžia suprasti, kaip politiniai, kultūriniai ir moraliniai faktoriai lėmė bausmės taikymo formas bei ribas. Aktualumas taip pat išryškėja ir šiuolaikiniame socialiniame kontekste, nes, nors Lietuva mirties bausmę panaikino, jos klausimas vis dar kelia diskusijų dėl teisingumo, nusikaltimų prevencijos ir moralinių vertybių apsaugos. Tyrimas, nagrinėjantis studentų nuomonę, rodo, kad net ir šiais laikais susiduriama su skirtingais požiūriais. Dalis remia griežčiausią bausmę dėl jos proporcingumo ir moralinės pusiausvyros, tačiau didžioji dalis pasisako už žmogaus teisių prioritetą. Todėl mirties bausmės tema išlieka aktuali, nes padeda geriau suprasti vertybines nuostatas, teisės sistemos evoliuciją ir moralinius principus. Taip pat suteikia galimybę diskutuoti apie teisingumą ir baudžiamosios politikos efektyvumą šiuolaikinėje visuomenėje.

Darbo tikslas – išanalizuoti mirties bausmės raidą Lietuvoje bei pasaulyje ir aptarti studentų požiūrį į šios bausmės taikymą šiuolaikinėje visuomenėje.

Darbo uždaviniai: 1. Išnagrinėti mirties bausmės raidą ir taikymą Lietuvoje bei pasaulyje; 2. Ištirti, kaip studentai vertina mirties bausmės taikymo galimybę Lietuvoje; 3. Atskleisti mirties bausmės moralinius ir etinius aspektus.

Šio tyrimo objektas – mirties bausmės institutas.

Nagrinėjamos temos ištyrimo laipsnis: Mirties bausmės institutas yra plačiai nagrinėjamas. Lietuvos mokslininkų darbuose (pvz., R. Drakšo, S. Katuokos, G. Godos) daugiausia aptariama jos istorinė raida, taikymo etapai ir panaikinimo teisiniai pagrindai, akcentuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. nutarimo reikšmę. Tarptautinėje literatūroje analizuojami mirties bausmės taikymo mastai skirtingose valstybėse, jos modeliai, taip pat etiniai ir teisiniai argumentai „už“ ir „prieš“. Vis dėlto, nepaisant gausių tyrimų, lieka diskusinių klausimų, susijusių su visuomenės nuomonės kaita, mirties bausmės prevenciniu poveikiu ir skirtingų valstybių požiūrių palyginimu.

Darbo originalumas: Šio darbo originalumą lemia atliktas praktinis tyrimas – studentų apklausa, kurioje dalyvavo 68 respondentai. Surinkti duomenys leidžia ne tik teoriškai nagrinėti mirties bausmės institutą, bet ir įvertinti studentų požiūrį į jos taikymą Lietuvoje.

Šiame darbe pagrindiniais šaltiniais laikomi tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys mirties bausmės taikymą ir draudimą, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Respublikos jurisprudencija, taip pat mokslinė literatūra,

atsižvelgiant į mirties bausmės ir žmogaus teisių temas. Darbe remtasi S. Katuokos, C. Beccaria ir kitų autorių darbais, Amnesty International bei Death Penalty Information Center statistiniais duomenimis.

Norint pasiekti darbo tikslą buvo naudojami šie tyrimo metodai: istorinis, atskleidžiant mirties bausmės istorinę raidą Lietuvoje ir pasaulyje; lyginamasis, lyginant mirties bausmės taikymą skirtingose valstybėse; apklausos, apklausiant 68 studentus apie jų požiūrį į mirties bausmę; sisteminis ir analizės, analizuojant doktriną, teisinį reguliavimą ir teismų praktiką bei pateikiant išvadas.

Mirties bausmės taikymas pasaulyje: skirtingų valstybių požiūriai

Seniausi duomenys apie mirties bausmę

Mirties bausmė – viena seniausių bausmės rūšių pasaulyje, kuri buvo, o kai kur dar vis yra, taikoma už sunkiausius nusikaltimus. Antai Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime pažymėjo, kad mirties bausmė – fizinis nuteisto žmogaus sunaikinimas, gyvybės atėmimas nepriklausomai nuo to, koku būdu tai daroma: sušaudant, pakariant, suleidžiant mirtiną dozę vaistų ar kitokiu būdu¹.

Seniausios dokumentuotos mirties bausmės žymės randamos ankstyvuosiuose Mesopotamijos teisės rinkiniuose. Ur – Nammu įstatymas yra vienas seniausių rašytinių teisės šaltinių, kuriame apibrėžtas mirties bausmės taikymas už seksualinius nusikaltimus, neištikimybę, vagystę ir nužudymą. Vėliau atsirado Ešnunos įstatymai. Ešnunos įstatymuose pradėta atsižvelgti į nusikaltimų pavojingumą – už mažiau pavojingus nusikaltimus, tokius kaip lengvi kūno sužalojimai, turtiniai konfliktai be tyčinės žalos, buvo taikoma piniginė kompensacija, o už tyčinius smurtinius nusikaltimus, keliančius realų pavojų žmogaus gyvybei, pabėgusio vergo slėpimą ar vagystę su sunkinančiomis aplinkybėmis (įsilaužimas, didelė žala turtui) buvo taikoma mirties bausmė². Hamurabio teisynas įtvirtino mirties bausmę už daugelį nusikaltimų, tačiau daugiausia už vagystę ir plėšim³. Už šiuos nusikaltimus buvo skiriamos tokios mirties bausmės rūšys kaip paskandinimas arba sodinimas ant kuolo⁴.

Taigi mirties bausmė, nors ir buvo viena griežčiausių taikomų sankcijų, tačiau ankstyvosiose civilizacijose buvo taikoma plačiai, nežymiai atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip nusikaltimų pavojingumas ir asmens socialinė klasė.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 109-3004.

² *The Laws of Eshnunna* (n.d.). Fordham University Internet History Sourcebooks Project [interaktyvus]. <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/eshnunna.asp>.

³ The Code of Hammurabi [online]. <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>.

⁴ Encyclopaedia Britannica (n.d.). *Code of Hammurabi* [interaktyvus]. <https://www.britannica.com/topic/Code-of-Hammurabi>.

Kuriantis naujai baudžiamosios teisės sistemai taip pat kito ir visuomenės požiūris į mirties bausmę. C. Beccaria 1764 m. parašė veikalą „Apie nusikaltimus ir bausmes“⁵, kuris buvo vienas pirmųjų šaltinių, kuriame buvo kritikuojama mirties bausmė. Šiame veikale buvo išreikštas abejotinas ir argumentuotas požiūris į asmens nuteisimą mirčiai, taip pat autorius pasisakė už baudžiamosios justicijos reformą ir racionalius, sistemingus ir humaniškus įstatymus, teigė, kad mirties bausmė yra neefektyvi ir prieštarauja moralės normoms⁶. C. Beccaria taip pat pažymėjo, kad egzekuciją reikėtų pakeisti ilgalaike laisvės atėmimo bausme ir taip užtikrinti prevencinės funkcijos efektyvumą, nes mirties bausmė skatina žiaurumą, o ne ugdo teisinę sistemą, kuri turėtų būti grindžiama proporcingumu, racionalumu ir pagarba žmogaus teisėms.

Galima sakyti, kad iki XX a. vyko pavieniai mirties bausmės naikinimai tokiose valstybėse kaip Austrija, Prancūzija, Liuksemburgas, Belgija, Portugalija, Olandija, Norvegija ir kai kuriose JAV valstijose. Mirties bausmės atsisakymas buvo grįstas filosofų ir politikų skleidžiamomis idėjomis, o ne tarptautiniais dokumentais, nes apšvietos filosofai teigė, jog bausmė turėtų būti ne keršto, o atgrasymo ir prevencijos priemonė⁷.

Mirties bausmės atsisakymas

XX a. prasidėjo tarptautinio teisinio reguliavimo laikotarpis, kuris pažymi esminį lūžį mirties bausmės taikymo raidoje. XX a., vystantis žmogaus teisėms ir pagarbai joms, mirties bausmės vykdymo klausimas buvo pradėtas reguliuoti tarptautinės teisės normomis.

Šis tarptautinės teisės plėtojimas lėmė perėjimą nuo pavienių egzekucijų atsisakymų, paremtų nacionalinių reformų, prie sistemingo ir teisiškai pagrįsto mirties bausmės ribojimo bei panaikinimo proceso, kuris užtikrino žmogaus teisių doktrinos vystymąsi. Pirmasis dokumentas, lėmęs šio proceso pradžią – 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Ši deklaracija neįtvirtino jokios aiškios mirties bausmės naikinimo nuostatos, tačiau įtvirtino teisę į gyvybę, kankinimo ir nehumaniško elgesio žmogaus atžvilgiu draudimą⁸. Valstybės, vystančios savo teisinę sistemą pagal tarptautinę teisę, turėjo panaikinti šią bausmės rūšį, tačiau šis dokumentas buvo rekomendacinio pobūdžio ir tiesioginių pareigų valstybėms nenustatė.

⁵ BECCARIA Cesare (1764). *On Crimes And Punishments (Dei delitti e delle pene)*. [online]. https://archive.org/details/essayoncrimespun00becc_0/page/72/mode/2up.

⁶ Encyclopaedia Britannica (n.d.). *Cesare Beccaria* [online]. <https://www.britannica.com/biography/Cesare-Beccaria>.

⁷ GARRETT, Brandon L. (2023). The Age of Capital Punishment. *The American Journal of Comparative Law*, 71 (1), 46–78.

⁸ Europos žmogaus teisių fondas (2024-12-10). *Žmogaus teisių diena* [interaktyvus]. <https://lt.efhr.eu/2024/12/10/zmogaus-teisiu-diena/>.

Antrasis dokumentas, turėjęs įtakos mirties bausmės ribojimui Europoje, yra 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija). Konvencijoje taip pat nėra tiesioginio mirties bausmės taikymo draudimo įtvirtinančių nuostatų, tačiau ji užtikrina teisę į gyvybę ir taip sukūrė teisinį pagrindą reformoms. Nuo Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ši Konvencija skiriasi privalomu pobūdžiu, nes šalys, ratifikavusios šį dokumentą, buvo įpareigosotos vykdyti reikalavimus.

Vėliau, 1966 m., priimtas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, pagal kurį mirties bausmė taikoma tik išimtiniais ir būtinais atvejais. Antai, 6 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad šalyse, kuriose nepanaikinta mirties bausmė, mirties nuosprendžiai gali būti priimami tik už sunkiausius nusikaltimus⁹. Jis taip pat buvo privalomojo pobūdžio jį ratifikavusioms valstybėms.

1983 m. Konvencijos 6-ajame protokole uždraudžiamas mirties bausmės taikymas, tačiau neišvengta išimčių – leidžiama taikyti mirties bausmę išimtiniais atvejais – tik už karo nusikaltimus¹⁰, o tai ir lėmė Konvencijos 13-ojo protokolo (2002 m.) būtinybę. Jis įpareigojo valstybes panaikinti mirties bausmę¹¹.

Remdamosi šiais dokumentais, nevyriausybinės organizacijos Amnesty International duomenimis, iki 2024 m. 113 valstybių, įskaitant Lietuvą, Lenkiją, Vokietiją, Prancūziją, Nepalą, Australiją, Urugvajų, visiškai panaikino mirties bausmę įstatymu, o dar 32 valstybės, tokios kaip Pietų Korėja, Laosas, Alžyras Marokas, panaikino šią bausmę praktikoje, tačiau įstatymuose ši bausmė vis dar galioja¹². Tai rodo, kad šios šalys nėra pasirengusios panaikinti mirties bausmę įstatymuose, esant manymui, kad ši bausmė atgraso nuo nusikaltimų, dėl teigiamos politikų nuomonės į mirties bausmę, nes esą taip stiprinamas saugumas, ir dėl įsitikinimo, kad taip įtvirtinamas teisingumas tiems, kurie padarė itin sunkius nusikaltimus.

Taigi XX a. dokumentai, apibūdinantys ir nustatantys žmogaus teisių svarbą, darė didelę įtaką valstybių teisinėms sistemoms. Žmogaus teisių apsaugos raida iš esmės pakeitė mirties bausmės taikymą, nes Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir Konvencijos protokolai ne tik suformavo žmogaus gyvybės apsaugos ir neliečiamumo reikalavimus valstybėms, grindžiamus žmogaus teisėmis, bet ir sugeneravo teisiškai privalomą sistemą, kuri priverė daugumą valstybių visiškai atsisakyti mirties bausmės teisiniame reguliavime ar bent panaikinti jos taikymą praktikoje. Šis procesas

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

¹⁰ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6 dėl mirties bausmės panaikinimo, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11 (1983). *Valstybės žinios*, 2000, 96-3016.

¹¹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais (2002). *Valstybės žinios*, 2004, 77-2663.

¹² Amnesty International (2025). Death Sentences and Executions 2024 [online]. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.

įtvirtino teisinių ir moralinių standartų pasaulyje pokytį, pagal kurį mirties bausmė yra visiškai nesuderinama su dabartine žmogaus teisių apsauga.

Mirties bausmės taikymas dabartiniame pasaulyje

Svarbu pabrėžti, kad nepaisant minėtų pokyčių žmogaus teisių apsaugos sistemoje, 54 valstybės vis dar nėra panaikinusios mirties bausmės. Antai Amnesty International skelbia, kad 2024 m. įvykdytų egzekucijų skaičius siekė 1518 ir buvo didžiausias nuo 2015 m.¹³ Plačiausiai mirties bausmė 2024 m. buvo taikoma Azijoje, tokiose šalyse kaip Iranas, Irakas, Saudo Arabija, Kinija¹⁴.

Kinija

Yra manoma, kad Kinija įvykdo daugiausia egzekucijų visame pasaulyje, tačiau tikslus jų skaičius yra valstybės paslaptis¹⁵. Nepaisant to, nevyriausybinių organizacijos Amnesty International ir Hua Foundation skelbia minimalius duomenis apie egzekucijų vykdymą Kinijoje, kurie yra sudaromi surinkus teismų sprendimus, bylas, regioninius teismo pranešimus, žiniasklaidos pranešimus ir aktyvistų rinktus duomenis. 2024 m. Kinijoje mirties bausme buvo nuteisti ne mažiau kaip keli tūkstančiai asmenų, tačiau tikslus skaičius nėra žinomas. Šalyje dažniausia mirties bausmė vykdoma, suleidžiant mirtiną injekciją, tačiau kai kuriuose regionuose dar vis vykdomi sušaudymai.

Mirties bausmė Kinijoje yra taikoma išimtiniais atvejais, dažniausiai už nusikaltimus valstybei, žmogaus gyvybei ir sveikatai, už neteisėtą disponavimą ginklais, sprogmenimis, už turtinius ir finansinius nusikaltimus ir disponavimą narkotinėmis medžiagomis¹⁶.

Nors Jungtinės Tautos ir kitos žmogaus teisių organizacijos ragina Kiniją atsisakyti mirties bausmės, Kinija teigia, jog tai yra būtina bausmė siekiant vykdyti nusikaltimų prevenciją. Dėl informacijos slaptumo ir skaidrumo stokos, šios valstybės mirties bausmės praktika išlieka viena sudėtingiausia vertinamų temų žmogaus teisių kontekste¹⁷.

¹³ Amnesty International (2025). Death Sentences and Executions 2024 [online]. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.

¹⁴ Amnesty International (2025). Death Sentences and Executions 2024 [online]. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.

¹⁵ Dui Hua Foundation (n.d.). *Death Penalty in China* [online]. <https://duihua.org/death-penalty-in-china/>.

¹⁶ Amnesty International (2025). Death Sentences and Executions 2024 [online]. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.

¹⁷ UN News (2025-02-11). *UN experts urge transparency and abolition of death penalty* [online]. <https://news.un.org/en/story/2025/02/1160461>.

Jungtinės Amerikos Valstijos

Mirties bausmė taip pat yra aktyviai vykdoma ir vis dar yra teisėta Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – ir JAV). 23 valstijos ir Kolumbijos apygarda (Washington, D.C.) yra panaikinusios mirties bausmę arba netaiko jos praktikoje. 2025 m. JAV buvo įvykdytos 47 mirties bausmės – tai yra didžiausias skaičius per daugiau nei dešimtmetį¹⁸. Tai rodo, kad nepaisant ilgalaikės egzekucijų mažėjimo tendencijos, tam tikrose valstijose pastaraisiais metais stebimas mirties bausmės taikymo suaktyvėjimas.

Mirties bausmės vykdymas JAV pasižymi ryškia regionine nelygybe, nes didžioji jų dalis įvykdoma nedidelėje pietinių valstijų grupėje, tokiose kaip Teksasas, Florida ir Alabama¹⁹. Dažniausiai taikomas mirties bausmės vykdymo metodas yra mirtina injekcija, tačiau yra ir alternatyvių būdų tokių kaip elektros kėdė, dujų kamera ar azoto dujos. Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių organizacijos kritikuoja JAV praktiką dėl galimų teisminių klaidų, rasinės ir socialinės nelygybės bei nevienodo mirties bausmės taikymo, kuris kelia abejonų dėl mirties bausmės suderinamumo su tarptautinės žmogaus teisių teisės principais, ypač teisės į gyvybę, teisės į teisingą teismą ir nediskriminavimo principų užtikrinimo²⁰. Dėl šių priežasčių mirties bausmė JAV ir toliau vertinama kaip viena labiausiai ginčytinų baudžiamosios teisės sričių tarptautiniame žmogaus teisių kontekste.

Svarbu paminėti ir tai, kad 2025 m. Floridos valstija priėmė naują įstatymą, pagal kurį mirties bausmė gali būti taikoma nuteistiesiems už vaikų prekybą seksualiniais tikslais, ypač kai auka jaunesnė nei 12 metų. Florida tapo pirmąja JAV valstija, kuri leidžia taikyti mirties bausmę už tokio pobūdžio nusikaltimus²¹. Tai rodo tendenciją griežtinti bausmes už sunkiausius seksualinio smurto, išnaudojimo nusikaltimus.

Baltarusija

Baltarusijoje mirties bausmė taip pat vis dar taikoma praktikoje. 1991 m. po nepriklausomybės atkūrimo Baltarusija perėmė Sovietų Sąjungos baudžiamosios teisės tradicijas, viena iš jų – mirties bausmės institutas. Nors 1996 m. mirties bausmės panaikinimo Baltarusijoje klausimas buvo svarstomas referendumu, tačiau dauguma piliečių pasisakė už šios bausmės išsaugojimą, todėl valstybė toliau tai naudojo kaip pagrindą tęsti mirties bausmės taikymą²².

¹⁸ Death Penalty Information Center (2025). *The Death Penalty in 2025: Executions* [online]. <https://deathpenaltyinfo.org/the-death-penalty-in-2025-executions>.

¹⁹ Death Penalty Information Center (n.d.). *Executions by State* [online]. <https://deathpenaltyinfo.org/executions/executions-overview/executions-by-state>.

²⁰ UN News (2024-01-03). *US urged to halt first execution by nitrogen asphyxiation* [online]. <https://news.un.org/en/story/2024/01/1145797>.

²¹ CBS News (2023-05-02). *Florida's new law allows death penalty for some sex trafficking cases* [online]. <https://www.cbsnews.com/news/florida-death-penalty-sex-trafficking-law/>.

²² INTERFAX International Information Group (2013-02-14). *Belarus has no intention of abolishing death penalty – Prosecutor General's Office* [online]. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/51556/>.

Pagal Baltarusijos baudžiamąjį kodeksą mirties bausmė skiriama už ypač sunkius nusikaltimus, antai už tyčinį žmogaus nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis. Tačiau 2023 m. šios bausmės taikymas buvo dar labiau išplėstas, nes įstatymuose numatyta galimybė ją taikyti ir už nusikaltimus valstybei, pavyzdžiui, valstybės išdavystę karo ar ekstremalios padėties metu²³. Kaip ir Kinijoje, egzekucijų vykdymas Baltarusijoje pasižymi ypatingu slaptumu. Mirties bausmė dažniausiai vykdoma sušaudant ir nuteistieji, jų šeimos nariai ar atstovai nėra informuojami apie bausmės vykdymo datą. Po egzekucijų nuteistųjų kūnai nėra gražinami artimiesiems ir taip pat nėra atskleidžiamos jų laidojimo vietos. Įvairių organizacijų teigimu tokia nehumaniška praktika sukelia papildomų psichologinių kančių artimiesiems²⁴.

Oficiali statistika apie įvykdytas bausmes Baltarusijoje nėra skelbiama, todėl nėra žinomas tikslus jų skaičius, tačiau remiantis nevyriausybinių organizacijų surinktais duomenimis, nuo 1991 m. galėjo būti įvykdyta apie 350 mirties bausmių²⁵. Jungtinės Tautos, Europos Taryba²⁶ ir Amnesty International²⁷ nuolat ragina Baltarusiją įvesti moratoriumą ir visiškai panaikinti mirties bausmę.

Mirties bausmės raida Lietuvoje

Mirties bausmės raidą Lietuvoje galime suskirstyti į tam tikrus periodus, kurie išsiskiria savo išskirtiniais bruožais. Pavyzdžiui, S. Katuoka išskiria tokius mirties bausmės vyravimo etapus: mirties bausmė senovės Lietuvoje, pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu (1918–1940 m.), okupacijos metu (1940–1990 m.) ir nepriklausomybės laikotarpiu²⁸. Tačiau, R. Drakšas mirties bausmės raidą Lietuvoje padalija į detalesnius etapus: 1) kai dar nebuvo centralizuotos valstybės (taikomos tik paprotinės teisės normos); 2) Lietuvos centralizuotos valstybės kūrimosi laikotarpis; 3) Lietuvos Statutų galiojimo periodas; 4) XIX a. Rusijos baudžiamųjų įstatymų galiojimo laikotarpis Lietuvos teritorijoje; 5) tarpukario nepriklausomos Lietuvos Res-

²³ Library of Congress (2022-06-16). *Belarus – New Law Expands Application of Death Penalty and Extends Detention for Treason*. Legal Monitor [online]. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2022-06-16/belarus-new-law-expands-application-of-death-penalty-and-extends-detention-for-treason/>.

²⁴ UN Committee Against Torture (n.d.). *Committee Against Torture* [online]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat>.

²⁵ Belarussian Helsinki Committee (n.d.). *Death Penalty in Belarus: Facts and Numbers* [online]. <https://belhelcom.org/en/death-penalty-in-belarus-facts-and-figures/>.

²⁶ Europos Sąjungos Taryba (n.d.). *ET generalinės sekretorės ir vyriausiojo įgaliotinio bendras pareiškimas ES vardu* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/>.

²⁷ Radio Free Europe / Radio Liberty (n.d.). *Amnesty Calls on Belarus to Abolish Death Penalty* [online]. <https://www.rferl.org/>.

²⁸ KATUOKA, Saulius (2000). *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras.

publikos laikotarpis; 6) sovietinės okupacijos metai; 7) Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpis; Konstitucinio Teismo nutarimas; 8) laikotarpis po mirties bausmės panaikinimo (tęsiasi iki dabar)²⁹.

Situacija iki centralizuotos valstybės

Baudimą mirtimi plačiai taikė atskiros lietuvių gentys per visą žinomą jų istoriją iki pat centralizuotos valstybės susikūrimo. Vienas iš pavyzdžių, mirtis sudeginant, kuri buvo skiriama už išžaginimą, trečią kartą apsivogusį asmenį duodavo šunims papjauti, o plėšiką ar žmogžudį atiduodavo aukos giminėms nužudyti taip, kaip jie nori. Taigi galima išskirti kelias baudimo mirtimi įvykdymo rūšis, pavyzdžiui, už santykinai lengvesnius nusikaltimus nusikaltėlis būdavo pakariamamas arba jam nukertama galva, tačiau už sunkesnius nusikaltimus, kuriais buvo laikomi tokie kaip šventų vietų išniekinimas, būdavo nubaudžiami deginimu ant laužo. Ganėtinai plačiai, ankstesniais amžiais, buvo taikomas kraujo keršto principas³⁰. Pats principas pasireiškė tuo, jog mirties bausmės įvykdymas buvo patikimas aukos giminaičiams. Reikėtų paminėti, kad tai buvo natūralūs papročiai, priimtini tuo metu vyraujančiai santvarkai.

Pirmoji šaltinių paliudyta mirties bausmė baltų pasaulyje yra šv. Adalberto Vaitiekaus nukirsdinimas Prūsijoje 999 metais. Krikščionybės skleidėją apkaltino kenkimu gamtos vaisingumui ir trapios prūsų būties griovimu. Jam buvo nukirsdinta galva, nukapotos rankos bei kojos. Bausmė paskirta ir įvykdyta laikantis ritualinės tvarkos. Viską vykdė prūsų būrys, vadovaujamas vyresniojo. Jis mirtinai sužeidė pasmerktąjį, o kiti dalyviai nužudė ir išdėkė misionieriaus lavoną³¹.

Centralizuotos valstybės kūrimosi laikotarpis

Paprotinė teisė, reglamentavusi mirties bausmės taikymą, iš esmės nelabai pasikeitė ir valstybės centralizacijos metu. Žmogų nubauti mirties bausme nebegalėjo nei genties susirinkimas, nei seniūnas, o tik vietinis kunigaikštis, kuriam priklausė tiek teisminė, tiek vykdomoji valdžia. Nors mirties bausmė toliau dažnai buvo taikoma, visuomenės požiūris į ją išliko stabilus, centralizuotoje Lietuvoje buvo galima pastebėti ir teigiamų pokyčių sprendžiant šios bausmės taikymo klausimus.

Suteikus Magdeburgo teisę miestams ir miesteliams, mirties bausmei imta skirti daugiau dėmesio. Šią bausmę dažniausiai įvykdavo pakariant, tačiau taikyti ir kiti būdai, tokie kaip sudeginimas, laužymas ratu, paskandinimas. Svarbiausi šio periodo

²⁹ DRAKŠAS, Romualdas (2002). *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas.

³⁰ ZUJIENTĖ, Gitana (2015) Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV – XVI a.), *Lietuvos istorijos metraštis*, p. 5–32.

³¹ DUBONIS, Artūras (n.d.). *Mirties bausmė* [interaktyvus]. <https://www.ldkistorija.lt/mirties-bausme/>.

pokyčiai, tai kraujo papročio išnykimas ir rašytinių teisynų, antai Saksų veidrodžio, Magdeburgo teisės normų, Kazimiero teisynų atsiradimas³².

1447 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijoje buvo išplėstas asmenų, kurie negali būti baudžiami be teismo, sąrašas: be kunigaikščių, ponų ir bajorų, buvo įtraukti ir miestiečiai³³. Šioje privilegijoje pirmą kartą aiškiau išdėstytos galimos bausmių rūšys. Be žemių konfiskavimo, piniginių baudų ir įkalinimo, minėta ir kraujo bausmė. Istoriografijoje nėra vienos nuomonės, kaip tiksliai apibrėžti šį terminą ir jį suprasti. K. Avižonis, o vėliau jį palaikę V. Andriulis ir I. Starostina, teigė, kad privilegijoje yra kalbama apie mirties bausmę³⁴. Trečiajame Lietuvos Statute vartojama panaši formulė, atitinkanti Taliono principą – „savo krauju už jo kraują turi atsakyti“. Todėl galima manyti, kad 1447 m. privilegijoje minėta kraujo bausmė iš tiesų yra ankstyviausias mirties bausmės paminėjimas Lietuvos bajoriškos teisės šaltiniuose.

Lietuvos Statutų galiojimo periodas

Anot V. Raudeliūno, Lietuvos Statutuose pradėjo vis dažniau pasitaikyti mirties bausmės taikymas: pirmajame numatyta 20 atvejų, antrajame – 60, o trečiajame – 90. Lietuvos Statutuose buvo išskiriamos dvi mirties bausmių rūšys: paprastoji ir kvalifikuotoji. Paprastoji – nusikaltėlis buvo pakariamasis arba jam būdavo nukertama galva, o kvalifikuojamoji buvo taikoma sunkesniems nusikaltimams, už kuriuos buvo taikomos žiauresnės bausmės, kaip sudeginimas ir ketvirčiavimas. Statutų galiojimo laikotarpiu sparčiai daugėjo ir buvo sunormalizuotos viešosios bausmės, kurios sudarėdavo sąlygas visuomenei tiesiogiai stebėti teisingumo vykdymą. Tokiomis bausmėmis siekta ne tik nubausti kaltąjį, bet ir įbauginti visuomenę, taip atliekant prevencinę funkciją. Būtent dėl to, šalia pakarimo ir galvos nukirtimo atsirado daugiau žiauresnių, kvalifikuotų mirties bausmių formų.

Statutuose taip pat randama ir moderniajai teisei būdingų nuostatų: draudžiama mirties bausme bausti nepilnamečius, nėščias moteris ir asmenis, laikomus nepajėgiais suvokti savo veiksmų. Trečiajame Statute daug dėmesio skirta bausmės paskyrimui teisme. Jame buvo aiškiai nustatyta, kad mirties bausmė gali būti skiriama tik teismo sprendimu, o jos vykdymusi pasirūpindavo pats teismas. Taip pat nustatyta, kad mirties bausmė negali būti taikoma būtiniosios ginties atvejais. Įdomu paminėti, kad tuo metu kai dauguma visuomenės ir valdžios atstovų pasisakė „už“ mirties bausmę ir laikė ją teisingumo įrankiu, I. Masalskis ne kartą bandė kelti klausimą dėl

³² ZUJENĖ, Gitana (2015) Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV – XVI a.), *Lietuvos istorijos metraštis*, p. 5–32.

³³ AVIŽONIS, Konstantinas (1978). *Rinktiniai raštai II*. 32–37. Vilnius: Roma.

³⁴ ZUJENĖ, Gitana (2015) Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV – XVI a.), *Lietuvos istorijos metraštis*, p. 5–32.

mirties bausmės panaikinimo³⁵. Tai leidžia teigti, kad tuo laikotarpiu pradėjo ryškėti pirmosios mirties bausmės panaikinimo užuomazgos.

XIX a. Rusijos baudžiamųjų įstatymų galiojimo laikotarpis Lietuvoje

Po Lietuvos įtraukimo į Rusijos imperiją Lietuvos Statutai buvo palikti galioti iki XIX a. vidurio. Tai įrodo jų pripažintą pažangumą. Vėliau juos pakeitė Rusijoje galioję įstatymai: 1845 m. Bausmių statutas, 1866 m. jo nauja redakcija ir 1868 m. Baudžiamasis karo statutas. Visuose šiuose šaltiniuose buvo numatyta galimybė taikyti mirties bausmę.

Tuometiniuose įstatymuose pradėjo vystytis malonės suteikimo reglamentavimas, taip pat buvo įtvirtintas draudimas mirtimi bausti nepakaltinamus asmenis ir neščias moteris. Šiuo laikotarpiu buvo atsisakyta viešos mirties bausmės vykdymo, kas liudija pasikeitusį požiūrį. Nebeliko tikslo atgrasyti visuomenės nuo nusikaltimų pačiu bausmės žiaurumu. Taikos metu galioję įstatymai mirties bausmę numatė už anksto suplanuotą nužudymą bei pasikėsinimą į imperatoriaus ar valstybės vadovo gyvybę. Ji galėjo būti taikoma ir už piktnaudžiavimą sprogmenimis, keliant pavojų žmonių gyvybei, taip pat už plėšikiško reido organizavimą, jeigu dėl jo žuvo bent vienas žmogus.

Tarpukario nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpis

Pagrindinis, svarbiausias tarpukario Nepriklausomos Lietuvos baudžiamųjų įstatymų šaltinis buvo 1903 m. rusų Baudžiamasis Statutas, kadangi tarpukario Lietuvoje 1919 m. buvo priimtas įstatymas, kuriuo iš dalies paliktas galioti Rusijos imperijos, jau minėtas, 1903 m. Baudžiamasis statutas. Jis buvo reikšmingai pakoreguotas – mirties bausmė panaikinta, todėl net 23 šio statuto straipsniai, numatę šios bausmės galimybę, pripažinti negaliojančiais. Vienintelis straipsnis išlaikęs galimybę skirti mirties bausmę, buvo susijęs su valstybės išdavimu. Tačiau ši situacija ilgai netruko. Siekiant apsaugoti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę buvo priimti valstybės apsaugos įstatai, kurie vėl leido taikyti mirties bausmę.

1920 m. laikinoje Lietuvos Konstitucijoje jos vėl atsisakyta su išlyga, kad esant realiam valstybės pavojui mirties bausmė galėjo būti įvesta. 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucija mirties bausmės apskritai nebemini. Nors praktikoje, valstybėje stiprėjant neramumams, mirties bausmės atvejų daugėjo. Baudžiamasis statutas numatė, kad mirties bausmės įvykdymas, pakarimas, netūrėtų būt vykdomas viešai. Tačiau žiūrint iš praktinės pusės, didžioji dalis egzekucijų buvo atliekamos sušaudant.

³⁵ ŠAPOKA, Gintaras (2013). *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

1937 m. sausio 28 d. Respublikos prezidento įsakymu sušaudymo būdas buvo pakeistas į mirties bausmės vykdymą dujų kameroje³⁶. Tuomet jau buvo išsivystęs požiūris, kad mirties bausmė yra didžiausia žmogui skiriama kančia, todėl nereiktų jos dar labiau sunkinti papildomais skausmingai elementais. Mirties bausmė 1939 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme buvo numatyta už valstybės išdavimą, Lietuvos piliečio įstojimą į priešišką kariuomenę, kurstymą kariauti prieš valstybę, valstybės paslapčių išdavimą bei kitus panašius nusikaltimus.

Sovietinės okupacijos metai

1947 m. gegužės 26 d. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga (SSRS) Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas paskelbė įsaką, kuriuo taikos metu buvo panaikinta mirties bausmė. Griežčiausia sankcija tapo 25 metų laisvės atėmimas priverčiamojo darbo stovyklose. Vis dėlto 1950 m. sausio 12 d. tas pats Prezidiumas išimties tvarka atnaujino mirties bausmės taikymą tėvynės išdavikams, šnipams ir diversantams, vėliau taikymo ribos buvo dar labiau išplėstos. Ši tendencija išliko iki pat SSRS žlugimo.

1961 m. gegužės 5 d. priimtas naujas įsakas dar labiau išplėtė šios bausmės taikymo apimtį – sušaudymas numatytas už valstybinio ar visuomeninio turto grobstymą itin stambiu mastu, pinigų ir vertybinių popierių padirbinėjimą, taip pat galėjo būti skiriamas ypač pavojingiems recidyvistams ar sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims, kurie, atlikdami bausmę, terorizavo kitus nuteistuosius, puldinėjo administraciją ar organizavo nusikalstamas grupuotes. 1961 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojęs Lietuvos SSR baudžiamasis kodeksas 24 straipsnyje mirties bausmę įtvirtino kaip išimtinę, laikino pobūdžio sankciją, kuri kartu nustatė, kad ji negali būti skiriama asmenims, kuriems iki nusikaltimo padarymo nebuvo suėję 18 metų, bei nėščioms moterims³⁷.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpis

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. kovo 11 d., baudžiamosios teisės sistema patyrė pagrindinius pokyčius, tačiau mirties bausmė dar kurį laiką išliko nacionalinėje teisėje ir buvo taikoma praktikoje.

Pagal tuo metu galiojusią Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio redakciją mirties bausmė buvo laikoma išimtinė sankcija ir galėjo būti taikoma tik už baigtą tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, numatytą kodekso 105 straipsnyje. Ji buvo vykdoma sušaudant. Teismas, paskirdamas mirties bausmę, turėjo teisę ją pakeisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos³⁸.

³⁶ ANDRIULIS, Vytautas; MAKSIMAITIS, Mindaugas; PAKALNIŠKIS, Vytautas ir kt. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.

³⁷ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18–147.

³⁸ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18–147.

Esminį teisinį lūžį nulėmė 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, įtvirtinusi žmogaus teisių ir laisvių prigimtinių pobūdį bei teisę į gyvybę kaip fundamentalią vertybę. Nepaisant laipsniško mirties bausmės taikymo susiaurinimo, 1992–1995 m. laikotarpiu Lietuvoje buvo įvykdytos septynios mirties bausmės už tyčinius nužudymus sunkinančiomis aplinkybėmis³⁹.

Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo, kad Baudžiamojo kodekso nuostatos, numatančios mirties bausmę, prieštarauja Konstitucijos 18 ir 19 straipsniams, kurie įtvirtina žmogaus teisių neliečiamumą ir teisę į gyvybę⁴⁰. Kaip nurodo G. Goda ir L. Šivickaitė-Moldarienė, „šis nutarimas neabejotinai suformavo kertinį prigimtines žmogaus teisės į gyvybę pagrindą, padėjusį pamatus tolesnei baudžiamosios justicijos ir žmogaus teisių bei laisvių suderinimo paieškai“⁴¹. 1998 m. pabaigoje buvo pakeistas Baudžiamasis kodeksas, o Lietuvos baudžiamoji teisė galutinai suderinta su europiniais žmogaus teisių apsaugos standartais, įtvirtinant visišką mirties bausmės atsisakymą.

Laikotarpis po mirties bausmės panaikinimo

Panaikinus mirties bausmę, griežčiausia Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta bausmė tapo laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Tačiau ir po 1998 m. Konstitucinio Teismo nutarimo viešojoje erdvėje pasitaikė iniciatyvų sugrąžinti mirties bausmę. Vienas ryškesnių pavyzdžių – 2013 m. Seimo nario P. Gražulio įregistruotos Baudžiamojo kodekso pataisos, kuriomis, be kita ko, siūlyta numatyti mirties bausmę už nužudymą kankinant ar kitaip itin žiauriai. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte teigta, kad visuomenė jaučiasi nesaugi, didėja nusikalstamumas ir nusikaltėlių įžūlumas, todėl mirties bausmės sugrąžinimas esą padėtų atkurti saugumo jausmą bei atliktų kriminalinės bausmės, dorovinę ir prevencinę funkcijas⁴².

Tokie argumentai ignoruoja tiek konstitucinę doktriną, tiek tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus. Mirties bausmės sugrąžinimas akivaizdžiai prieštarautų ne tik

³⁹ KANAPSKYTĖ, Jovita (n.d.). *Sugrįžimas į praeitį: 7 žudikai, kuriems buvo paskirta mirties bausmė Lietuvoje (N-18)* [interaktyvus]. https://kaunoziņas.lt/svarbu/sugrizimas-i-praeiti-7-zudikai-kuriems-buvo-paskirta-mirties-bausme-lietuvoje_151542.html.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 109-3004.

⁴¹ GODA, Gintaras ir ŠIVICKAITĖ-MOLDARIENĖ, Laura. Baudžiamoji justicija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Teisėjų etikos ir drausmės bylos bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo jose. Iš: JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, Gabrielė ir ŠIVICKAITĖ-MOLDARIENĖ, Laura (sud.) (2025). *Pirmieji Lietuvos Aukščiausiojo teismo veiklos dešimtmečiai atkūrus nepriklausomybę*. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, p. 142.

⁴² BNS Spaudos centras (2013-09-23). *Seimo nario P. Gražulio pranešimas: užregistravau įstatymo pataisą leisančią įtvirtinti išimtinę mirties bausmę* [interaktyvus]. <https://sc.bns.lt/view/item/seimo-nario-p-grazulio-pranesimas-uzregistravau-istatymo-pataisa-leisancia-itvirtinti-isimtaine-mirties-bausme-152263>.

Konstitucijai ir Konstitucinio Teismo suformuotai jurisprudencijai, bet ir tarptautiniams žmogaus teisių apsaugos dokumentams. Be to, mirties bausmės panaikinimas yra viena iš narystės Europos Sąjungoje sąlygų, todėl visos valstybės narės yra įsipareigojusios šio principo laikytis ir užtikrinti jo įgyvendinimą nacionalinėje teisėje⁴³.

Šiuolaikinės diskusijos ir etiniai aspektai

Teisės į gyvybę pažeidimai

Dažniausiai minimas etinis argumentas prieš mirties bausmę yra grindžiamas nepakeičiamu žmogaus gyvybės atėmimu, kuris prieštarauja pamatinei žmogaus teisių filosofijos nuostatai – gyvybė yra absoliuti ir neliečiama vertybė⁴⁴. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, mirties bausmė yra nesuderinama su žmogaus orumo principu⁴⁵. Mirties bausmė vertinama kaip sankcija, kuri verčia žmogų į baudžiamąjį objektą, o ne teisės subjektą.

Klaidos rizika

Etiniu požiūriu mirties bausmę dėl jos negrįžtamumo pobūdžio yra ypač sunku taikyti. Tai reiškia, kad pritaikius šią bausmę, išnyksta galimybė ją panaikinti. Mirties bausmė nuo kitų bausmių skiriasi tuo, kad, ją pritaikius, jei vėliau atsiranda įrodymai, pašalinantys nuteistojo kaltumą, neįmanoma atkurti pažeistų žmogaus teisių. Būtent ši aplinkybė kelia vieną svarbiausių etinių klausimų dėl valstybės moralinės atsakomybės. JAV užfiksuota ypatingai daug tokių atvejų, kuomet teismo sprendimu pritaikius mirties bausmę išaiškėja, kad asmenys vis dėlto nebuvo kalti. Nacionalinio išteisinimų registro duomenimis, 2025 m. 94 asmenys, nuteisti mirties bausme, buvo pripažinti nekaltais arba buvo sumažintos jų bausmės⁴⁶. Remiantis šiais duomenimis galima pastebėti sisteminę baudžiamosios justicijos problemą, jog valstybė neturėtų naudoti tokios sankcijos, kurios klaidingas pritaikymas lemia neištaisomą žmogaus teisių pažeidimą. Taip pat Amnesty International teigia, jog mirties bausmės taikymas prieštarauja teisingumo ir proporcingumo principams, jei kyla grėsmė nubausti nekaltus asmenis⁴⁷.

⁴³ Europos pulsas (2025-10-11). *Europos Sąjunga ir Europos Taryba ragina pasaulį atsakyti mirties bausmės* [interaktyvus]. <https://europospulsas.lt/europos-sajunga-ir-europos-taryba-ragina-pasauli-atsakyti-mirties-bausmes/>.

⁴⁴ UN Human Rights Committee, *General Comment No. 36 on Article 6 (Right to Life)* [online]. <https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/general-comment-no-36-article-6-right-life>.

⁴⁵ *Al-Saadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę* [EŽTT], Nr. 61498/08, [2010-03-02]. ECLI:CE:ECHR:2010:0302JUD006149808.

⁴⁶ The National Registry of Exonerations, *Exonerations by Year: DNA and Non – DNA, 202.5* [online]. <https://exonerationregistry.org/exonerations-year-dna-and-non-dna>.

⁴⁷ Amnesty International (n.d.). *The Death Penalty – Your Questions Answered* [online]. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/the-death-penalty-your-questions-answered/>.

Studentų požiūris

Šio tyrimo tikslas buvo sužinoti ir išanalizuoti studentų požiūrį į mirties bausmės taikymą Lietuvoje. Nustatytos ir pagrindinės priežastis, lemiančias jų poziciją šiuo klausimu. Atsižvelgiant į tai, kad mirties bausmė yra ne tik teisinė, bet ir moralinė bei socialinė problema, respondentų nuomonė leidžia atskleisti studentų požiūrį į baudžiamosios teisės sistemą ir žmogaus teisių apsaugos veiklą teisingumo vykdyje.

Apklausoje iš viso dalyvavo 68 respondentai, iš kurių didžioji dalis buvo II kurso įvairių krypčių programų studentai, sudarę 61,8 proc., ir I kurso studentai – 33,8 procentai. Tai reiškia, kad rezultatai pagrįdė atspindi ankstyvojo studijų etapo studentų požiūrį. Galima daryti prielaidą, kad studentų nuomonė dar tik formuojasi, tačiau kartu jau yra paveikta studijų metu įgautų žinių.

Svarbu pažymėti ir tai, kad net 92,6 proc. respondentų sudaro teisės studijų krypties studentai, o likusią mažesniąją dalį – filologijos, muzikos, finansų ir bankininkystės studentai. Tai suponuoja, kad jų pateiktiems atsakymams įtaką galėjo daryti konstitucinės vertybės, tarptautinės teisės principai ir žmogaus teisių apsaugos standartai.

Tyrimo duomenys rodo aiškią tendenciją. Dauguma respondentų nepritaria mirties bausmės taikymui. 73,5 proc. apklaustųjų nurodė, kad nepritaria mirties bausmės taikymui ir 75 proc. pasisakė prieš jos grąžinimą Lietuvoje. Šie rezultatai parodo nuoseklumą tarp teorinio vertinimo ir konkrečios teisinės situacijos – ne tik nepritaria mirties bausmei, bet ir nesutiktų jos grąžinti.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra ratifikavusi tarptautinius dokumentus, draudžiančius mirties bausmę, galima teigti, kad studentų nuomonė iš esmės atitinka šiuolaikinę žmogaus teisių apsaugos poziciją. Tai parodo, kad teisės studijos formuoja žmogaus teisių prioritetą prieš represines baudžiamosios teisės priemones.

Vis dėlto ketvirtadalis respondentų (25 proc.) palaiko mirties bausmės taikymą ar jos grąžinimą. Tai rodo, kad net teisės studentų tarpe atsiranda pakankamai stiprus „atsilyginimo“ jausmas, pagal kurį bausmės turi būti proporcingos padarytam nusikaltimui, net jei tai reikštų gyvybės atėmimą, kas būtų panašu į Taliono principą, reiškiantį „akis už akį, dantis už dantį“.

Ypač reikšmingas faktorius yra tas, kad 92,6 proc. respondentų teigė, jog jų nuomonė nepasikeistų net jei mirties bausme būtų nuteistas jų artimas. Šis rodiklis leidžia daryti prielaidą, kad dalis studentų, savo nuomonę grindžia tvirtais vertybiniais ar teisiniais principais, o ne emocijomis. Didžiausia studentų dalis nurodė, kad jų poziciją lemia moralės principai (51,5 proc.) ir teisingumo samprata (45,6 proc.). Tai rodo, kad mirties bausmės klausimas pirmiausia suvokiamas kaip vertybinė problema.

Moralės principai dažnai siejami su žmogaus gyvybės neliečiamumu, humaniškumo idėja ir nusistatymu, kad valstybė neturi teisės atimti gyvybės net ir nusikaltimą padariusiam asmeniui. Tuo tarpu teisingumo samprata atsakymuose pasireiškė dvejopai: vieniems teisingumas reiškia žmogaus teisių apsaugą ir proporcingą, bet humanišką bausmę, kitiems tai adekvatus atsakas į sunkų nusikaltimą.

Religijos ir kitų statistinių argumentų reikšmė buvo gana minimali. Tai leidžia suprasti, kad respondentų pozicija nėra grindžiama religiniu mokymu ar statistikomis, bet labiau bendraisiais etiniais ir teisiniais principais.

Argumentai prieš mirties bausmę dažniausiai grindžiami šiais teiginiais: 1. žmogaus teisė į gyvybę yra pamatinė vertybė, kurios valstybė negali atimti; 2. teismų klaidų rizika, nes neteisingai nuteisto asmens egzekucija būtų nepataisoma klaida; 3. humaniškumo principas – mirties bausmė laikoma žiauriausia bausmės forma, 4. bausmės tikslas turėtų būti ne kerštas, o asmens pataisymas; 5. abejojama, ar iš tikrųjų mirties bausmė realiai mažina nusikalstamumą. Argumentai už mirties bausmę: 1. proporcingumo principo grindimas, kad itin žiauriems nusikaltimams turi būti taikoma pati griežčiausia bausmė; 2. mirties bausmė suvokiama kaip būdas atkurti moralinę pusiausvyrą; 3. abejojama iš ekonominės pusės, ar valstybės pareiga išlaikyti iki gyvos galvos nuteistus asmenis yra tikrai teisinga; 4. nusikaltėlis, atėmęs gyvybę, pats netenka teisės į gyvybę. Ši argumentų priešprieša atskleidžia skirtingą požiūrį į bausmės tikslą. Vieni ją supranta kaip atpildą už padarytą nusikaltimą, o kiti – kaip priemonę užkirsti kelią nusikaltimams ir padėti asmeniui pasitaisyti.

Tyrimas atskleidė vyraujančią kritišką požiūrį į mirties bausmės taikymą tarp studentų. Dominuoja žmogaus teisių apsaugą, humaniškumą bei teisinės valstybės principus palaikanti pusė. Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad jaunimo bendruomenėje stiprėja nuomonė, pagal kurią net ir sunkiausi nusikaltimai negali pateisinti gyvybės atėmimo. Tačiau kartu matoma dalis studentų, kurie teisingumą suvokia per atsakomybės ir moralinio atlygio prizmę. Tai parodo, kad mirties bausmės klausimas išlieka aktualus ir vertybiškai jautrus iki šių dienų.

Išvados

Mirties bausmės taikymas pasaulyje išlieka fragmentiškas – nors dauguma valstybių šią bausmę yra panaikinusios savo praktikoje arba įstatymu, kai kurios šalys vis dar ją taiko.

Lietuvoje mirties bausmės raida atspindi aiškią valstybės teisinės sistemos ir visuomenės vertybių kaitą. Galiojant Lietuvos Statutams ir carinės Rusijos bei sovietinės okupacijos metu, mirties bausmė buvo plačiai taikoma kaip viena pagrindinių bausmių už sunkius nusikaltimus. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje prasidėjo mirties bausmės atsisakymo procesai. Tai privedė Lietuvos Respubliką prie humaniškesnės baudžiamosios politikos.

Atliktos apklausos rezultatai atskleidė, kad studentų požiūris į mirties bausmę išlieka skirtingas. Nors didesnė dalis respondentų nepritaria mirties bausmės taikymui, tačiau dalis apklaustųjų mano, kad ši bausmė galėtų būti pateisinama kai kuriais atvejais, pavyzdžiui už labai sunkius nusikaltimus.

Šaltinių sąrašas

Teisės aktai:

- Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). Valstybės žinios, 2002, 77–3288.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6 dėl mirties bausmės panaikinimo, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11 (1983). Valstybės žinios, 2000, 96–3016.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais (2002). Valstybės žinios, 2004, 77–2663.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, 89–2741.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. Vyriausybės žinios, 1961, 18–147.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Valstybės žinios, 109–3004.

Specialioji literatūra:

- ANDRIULIS, Vytautas; MAKSIMAITIS, Mindaugas; PAKALNIŠKIS, Vytautas ir kt. (2002). Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia.
- AVIŽONIS, Konstantinas (1978). Rinktiniai raštai II. Vilnius: Roma.
- BECCARIA, Cesare (1764). On Crimes and Punishments (Dei delitti e delle pene) [online]. https://archive.org/details/essayoncrimespun00becc_0/page/72/mode/2up.
- ČERNEVIČIUTĖ, Sigita (2014). Mirties bausmė Lietuvoje 1918–1940 metais: istoriografijos ir šaltinių kritika. Lietuvos istorijos studijos, 33, 159–175.
- DRAKŠAS, Romualdas (2002). Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos. Vilnius: Eugrimas.
- GARRETT, Brandon L. (2023). The Age of Capital Punishment. The American Journal of Comparative Law, 71 (1), 46–78.
- GODA, Gintaras ir ŠIVICKAITĖ-MOLDARIENĖ, Laura. Baudžiamoji justicija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Teisėjų etikos ir drausmės bylos bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo jose. Iš: JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, Gabrielė ir ŠIVICKAITĖ-MOLDARIENĖ, Laura (sud.) (2025). Pirmieji Lietuvos Aukščiausiojo teismo veiklos dešimtmečiai atkūrus nepriklausomybę. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.
- KATUOKA, Saulius (2000). Mirties bausmė ir tarptautinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras.
- ŠAPOKA, Gintaras (2013). Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- ZUJIENĖ, Gitana (2015). Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV–XVI a.). Lietuvos istorijos metraštis.

Teismų praktika

- Al-Saadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę [EŽTT], Nr. 61498/08, [2010-03-02]. ECLI-CE:ECHR:2010:0302JUD006149808.

Kiti šaltiniai

- Amnesty International (2025). Death Sentences and Executions 2024 [online]. <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/8976/2025/en/>.
- Amnesty International (n.d.). The Death Penalty – Your Questions Answered [online]. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/the-death-penalty-your-questions-answered/>.
- Belarussian Helsinki Committee (n.d.). Death Penalty in Belarus: Facts and Numbers [online]. <https://belhelcom.org/en/death-penalty-in-belarus-facts-and-figures/>.
- BNS Spaudos centras (2013-09-23). Seimo nario P. Gražulio pranešimas: užregistravau įstatymo pataisą leisiančią įtvirtinti išimtinę mirties bausmę [interaktyvus]. <https://sc.bns.lt/view/item/seimo-nario-p-grazulio-pranesimas-uzregistravau-istatymo-pataisa-leisciancia-itvirtinti-isimtaine-mirties-bausme-152263>.
- CBS News (2023-05-02). Florida's new law allows death penalty for some sex trafficking cases [online]. <https://www.cbsnews.com/news/florida-death-penalty-sex-trafficking-law/>.
- Death Penalty Information Center (2025). The Death Penalty in 2025: Executions [online]. <https://deathpenaltyinfo.org/the-death-penalty-in-2025-executions>.
- Death Penalty Information Center (n.d.). Executions by State [online]. <https://deathpenaltyinfo.org/executions/executions-overview/executions-by-state>.
- DUBONIS, Artūras (n.d.). Mirties bausmė [interaktyvus]. <https://www.ldkistorija.lt/mirties-bausme/>.
- Dui Hua Foundation (n.d.). Death Penalty in China [online]. <https://duihua.org/death-penalty-in-china/>.
- Encyclopaedia Britannica (n.d.). Cesare Beccaria [online]. <https://www.britannica.com/biography/Cesare-Beccaria>.
- Encyclopaedia Britannica (n.d.). Code of Hammurabi [online]. <https://www.britannica.com/topic/Code-of-Hammurabi>.
- Europos pulsas (2025-10-11). Europos Sąjunga ir Europos Taryba ragina pasaulį atsakyti mirties bausmės [interaktyvus]. <https://europospulsas.lt/europos-sajunga-ir-europos-taryba-ragina-pasauli-atsakyti-mirties-bausmes/>.
- Europos Sąjungos Taryba (n.d.). ET generalinės sekretorės ir vyriausiojo įgaliotinio bendras pareiškimas ES vardu [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/>.
- Europos žmogaus teisių fondas (2024-12-10). Žmogaus teisių diena [interaktyvus]. <https://lt.efhr.eu/2024/12/10/zmogaus-teisiu-diena/>.
- INTERFAX International Information Group (2013-02-14). Belarus has no intention of abolishing death penalty – Prosecutor General's Office [online]. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/51556/>.
- KANAPSKYTĖ, Jovita (n.d.). Sugrįžimas į praeitį: 7 žudikai, kuriems buvo paskirta mirties bausmė Lietuvoje (N-18) [interaktyvus]. https://kaunozinios.lt/svarbu/sugrizimas-i-praeiti-7-zudikai-kuriems-buvo-paskirta-mirties-bausme-lietuvoje_151542.html.
- Library of Congress (2022-06-16). Belarus – New Law Expands Application of Death Penalty and Extends Detention for Treason. Legal Monitor [online]. <https://www.loc.gov/>

item/global-legal-monitor/2022-06-16/belarus-new-law-expands-application-of-death-penalty-and-extends-detention-for-treason/.

Radio Free Europe / Radio Liberty (n.d.). Amnesty Calls on Belarus to Abolish Death Penalty [online]. <https://www.rferl.org/>.

The Code of Hammurabi [online]. <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>.

The Laws of Eshnunna (n.d.). Fordham University Internet History Sourcebooks Project [online]. <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/eshnunna.asp>.

The National Registry of Exonerations, Exonerations by Year: DNA and Non – DNA, 202.5 [online]. <https://exoneratiregistry.org/exonerations-year-dna-and-non-dna>.

UN Committee Against Torture (n.d.). Committee Against Torture [online]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat>.

UN Human Rights Committee, General Comment No. 36 on Article 6 (Right to Life) [online]. <https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/general-comment-no-36-article-6-right-life>.

UN News (2025-02-11). UN experts urge transparency and abolition of death penalty [online]. <https://news.un.org/en/story/2025/02/1160461>.

UN News (2024-01-03). US urged to halt first execution by nitrogen asphyxiation [online]. <https://news.un.org/en/story/2024/01/1145797>